

Václav Vaněk:

Obrazy života v české literatuře. Habilitační práce¹

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. 2020. 309 s., obr. přílohy a tabulky v textu.

Posudek habilitační práce.

Úvod habilitační práce Václava Vaňka je krátký, leč výstižný: autor se rozhodl, s respektem „k základnímu napětí, které utvářelo život člověka 19. století a limitovalo možnosti jeho uměleckého zobrazení,“ sledovat toto napětí v jeho „širší perspektivě prostoru, času a společenských vztahů“ (s. 4). Právě tato analýza „transformace domácí společnosti a kultury,“ od společnosti stavovsky uspořádané ke společnosti kapitalistické, činí tuto práci zajímavou a originální. V úvodu spisu autor rovněž vyjmenoval motivy, které ho přivedly jak k volbě tématu, tak k výběru materiálu, s nímž pracoval. A rozsah tohoto materiálu je vskutku úctyhodný – je zde literární tvorba známých a méně známých českých spisovatelů *dlouhého* 19. století (s přesahem do období po první světové válce). Jde o texty (jejich vydavatelským osudům se autor věnoval v závěru práce, v Ediční poznámce), jež až dosud zůstávaly stranou zájmu literární vědy: efemérní humoristická produkce z přelomu čtyřicátých a padesátých let 19. století, beletristická reflexe italské fronty za první světové války, fantastika z počátku 20. století. Se zdarem se pokusil o utřídění žánru obrozenské historické povídky nebo přírodní lyriky konce století. Podkapitoly vycházejí z komparace textů, které jsou si blízké tematicky nebo žánrově. Součástí práce jsou rovněž stati interpretačně zaměřené pouze k několika (známým) povídkám Jana Nerudy nebo k jediné (zapomenuté) novele Josefa Jiřího Kolára.

Nezanedbatelná je rovněž sekundární literatura, která autora inspirovala, zčásti i metodicky vedla. Nikoli úplně: zvolená a zdůvodněná metodická východiska jsou Vaňkovým vlastním badatelským přínosem.

Do rozsáhlé fresky vstupuje čtenář aktuální problematikou havlíčkovskou, která se souboru textů vymyká. Autor v ní připomněl, že „dosavadní obraz Havlíčkova díla není nezpochybnitelný,“ a rozhodl se „poukázat na jeho problematická místa,“ „zformulovat otázky, s nimiž se budou muset budoucí editoři nutně vyrovnávat“ (s. 7). Osnovnou částí je textologická analýza Havlíčkových *Obrazů z Rus*, prováděná při respektu k historickému kontextu a porovnáním jednotlivých vydání s dochovanými rukopisy a editorskými přístupy. Autor dochází k závěru, že soubor *Obrazů z Rus* není z hlediska kompozice výtvořem Havlíčkovým, ale jednotlivých vydavatelů; ty tak lze vinit z účelovosti a manipulativního záměru, což platí i pro Havlíčkovy epigramy a další tvorbu. Na s. 36 autor konstatuje, že „Kulturní praxe druhé poloviny 19. století by tu měla být důrazným varováním: rezignovala na pluralitu možností a podřídila se jedinému cíli – prezentovat Karla Havlíčka jako společenský jev, jako intelektuální a morální vzor formující se české společnosti.“ Takové varování je více než aktuální a platí nejen pro Havlíčka.

Druhým „předskokanem“ hlavního textu je kapitola *Tři romány*, s podtitulem *Společnost, prostor a čas ve venkovské próze*, zčásti inspirovaná pracemi Dalibora Turečka, Hany Šmahelové a Aleše Hamana. Od „diskurzu diskurzivnosti“ si autor chce ale zachovat odstup, o to více přihlíží k sémiotickým přístupům Vladimíra Macury. Navíc zdůrazňuje obecnou historickou perspektivu, dbá na „permanentní zřetel ke kontextu dějin politických,

¹ V mezičase už práce vyšla knižně, srov. VANĚK, Václav. *Obrazy života v české literatuře*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2020, 345 s. Mnemosyne. ISBN 978-80-7308-969-6.

hospodářských a sociálních, včetně reflexe dobové mentality, psychologie, morálky“ (s. 38). Analyzuje význam venkovského prostředí pro formování české společnosti, odtud fakt, že v poslední čtvrtině 19. století se venkovská próza formuje jako rozvinutý literární žánr. Vybírá tři prózy z různých období vývoje tohoto žánru, *Nedokončený obraz* Antala Staška, Klostermannův román *Ze světa lesních samot* a konečně Baarova *Skřivánka*, na kterých se rozhodl ukázat, „jak se do literárních obrazů venkovského světa promítaly dynamické proměny základních životních konfigurací a relací, k nimž v průběhu 19. století v českém prostředí docházelo“ (s. 41). Od Staškova obrazu kapitalismu zasahujícího všechny vrstvy společnosti, prohlubující se rozdíl mezi městským a venkovským člověkem, po Klostermannův drsný obraz světa Šumavy, k Baarově literárnímu obrazu trnité cesty od cyklického k lineárnímu vnímání času. Na příkladu tří venkovských próz se tak autor pokusil „z různých perspektiv ukázat, že jako specifické hodnoty začaly být atributy venkovského světa českou literaturou reflektovány teprve v době, kdy se z horizontu každodenní existence začaly vytrácet: idea venkovské pospolitosti v čase, kdy je střídána novou, třídní stratifikací společnosti, nedotčená příroda v době, kdy její zbytky nenávratně mizí, a přirozený rytmus vesnického života v situaci, kdy je postupně nahrazován hodinovou a mechanickou organizací práce“ (s. 60).

Vlastní „obrazy“, tedy jádro spisu V. Vaňka, jsou strukturovány do tří velkých celků s názvy *Společnost*, *Prostor* a *Čas*. Každý z nich má pak svou náplň a vlastní vnitřní členění; podotýkám, že hledání logiky spojení těchto „obrazů“ vyžaduje od čtenáře mimořádné soustředění.

Texty, s nimiž autor pracoval v části *Společnost*, mají jednotící prvek: vznikly vesměs (s výjimkou Moserovy prózy *Můj proces se smrtí*) před rokem 1848 či během něj. Snění a spánek v podání autorů jednotlivých próz jsou výrazem rozkolísaného postavení člověka romantické epochy, všechny postavy „po snově zázračném vzestupu“ opět padají „zpět do strastí pozemského života“ (s. 73).

Další část s názvem *Paleček, Hacařírek, Šotek, Švingulant, Diblík... a jejich příbuzní* sleduje proměny zábavných periodik uprostřed 19. století. Za pozornost stojí důsledné a kritické zmapování počátků české humoristické publicistiky, od jejích počátků ve 40., po nové vzepětí v 60. letech předminulého století. To samo je nesporným přínosem práce.

Zajímavé (a domnívám se že v tomto kontextu zcela nové) je následující zamyšlení nad českým epistolárním žánrem – na rozdíl od anglické či francouzské literatury se v českých zemích objevuje s velkým zpožděním. Snahy charakterizovat za pomoci satirických dopisů lidské slabiny se v obrozenské próze objevovaly průběžně, přičemž se často skládaly v obsáhlé, promyšleně koncipované celky či antologie. Autor se soustředil na epistolární satiru, pracoval s epistolárními soubory Františka Ladislava Čelakovského (ocenil, že jde o jeden z prvních pokusů postihnout mentalitu české společnosti a jejích morálních horizontů), což platí i pro Josefa Kajetána Tyla. Dalšími vytěženými autory jsou Jan Neruda, František Jaromír Rubeš, Josef Jiří Kolár. Na základě vytvořené antologie dopisů dr. Vaněk postihl, do jaké míry vnikající česká buržoazie transformuje své zájmy v ideologii, jejímž základem je hlasitě proklamovaná příslušnost k českému národu. I to, do jaké míry se vlastenectví stává módní záležitostí.

Tuto tezi potvrzuje i koncepce národa v Nerudových *Obrazech života* a v koncipování *Humoristických listů*, které Neruda využil k formulování modernizačního programu a k formulaci kritických postojů k aktuální situaci, nejen v české literatuře. Neoabsolutismus otevřená politická vystoupení neumožňoval, proto kulturní aktivity suplovaly potlačené aktivity sociální a politické. Jak autor přesvědčivě ukázal, tato strategie se nezměnila ani po změně politických poměrů po roce 1859.

Marginalizovaným postavám z Nerudových *Arabesek* se dostalo pozornosti v další podkapitole první části, s názvem *Mrzáci. Humanizace a reifikace*. Obraz chorobince postihuje kontrast mezi prohlubující se medikalizací společnosti typické pro druhou polovinu 19. století a nezvratností cesty na okraj společnosti. Je dalším „obrazem“, tentokrát obrazem nesouladu mezi postiženými lidmi a společností, mezi jejich fyzickým a duševním postižením.

Přiznám se, že pokud jsem byla schopna pochopit teoretickou koncepci první části jako sledu „obrazů“, pak se mi z nich poněkud vymyká podkapitola poslední, *Eloa, Hilarion, Eon, Idea lásky v epice Jaroslava Vrchlického*. Jde zde o obraz společnosti založené na lásce a přátelství, jeden z leitmotivů české obrozenské literatury a kultury?

Snad se sluší poukázat na drobnou faktografickou chybu, která se do této kapitoly vloudila, a to na s. 134, kde se píše: „Jeho [Nerudovu] skepsi nenarušilo ani memorandum o potřebách českého národa, které císaři v červnu 1860 předal F. L. Rieger.“ Memorandum Rieger předal Napoleonu III. v červnu 1869. Přesné datum neznáme.

Druhá část s názvem *Prostor* zahrnuje tři podkapitoly. První z nich, *Cesta tam a zase zpátky. Kolárova novela Libuše v Americe*. Tato novela je textem vskutku bizarním, nabízejícím několik možností interpretace; soudobá literární kritika ho odmítla – ať z pozic realismu či pro svévolné zacházení s historickými fakty. Další část, *Poutníci a poustevníci. Dvojí modus přírodní lyriky na konci 19. století*, zachycuje formující se základní relaci mezi světem a jeho citlivými básnickými recipienty. V textech „poutníků“ převažuje pohyblivý, dynamický subjekt, u „poustevníků“ subjekt statický. Zkoumané texty (Březina, Hlaváček, Sova, ale i generace následníků Vrchlického) mají řadu shodných i odlišných rysů – autor je přehledně uvádí v tabulce. V závěru konstatuje, že poutnické a poustevnické gesto v české lyrice přelomu 19. a 20. století vlastně nebyly antagonistické – vycházely ze stejného krajinného obrazu, dotýkaly se stejné materie (s. 184).

Konečně *Srdce za Sočou. Čeští spisovatelé na italské frontě 1915–1918*, prozaické texty (deníky, vzpomínky a deníkové prózy) spisovatelů, kteří prošli italskými bojišti a kteří se po roce 1918 nehodili do mýtu budování republiky. Protože některé z nich vycházely v průběhu dvacátých či na začátku 30. let 20. století, napadne čtenáře, zda autoři mohli znát například Barbussův *Oheň* (časopisecky už 1916, ale to se zjevně do Čech nedostal) či Remarqueův *Na západní frontě klid* (1929). Proměny prózy s válečnou tematikou (alespoň té z italské fronty) odrážejí obecnější tendence české meziválečné literatury. Zde je zřejmé, do jaké míry nelze uplatňovat na válečné deníky metodické přístupy, s nimiž – jako s pramenem – pracujeme s deníky osobními či cestovními. „Deníková stylizace“ zde patrně nemohla najít místo.

Třetí část s názvem *Čas* je zaměřena na historickou a fantaskní beletrii – podtitul první podkapitoly je *Historická beletrie jako repetitorium národních dějin*. Autor zde připomíná známou skutečnost, do jaké míry se novodobá česká kultura na počátku 19. století dívala do minulosti, jak poměřovala chudou přítomnost bohatou minulostí. O představu národní minulosti (vycházející z Václava Hájka z Libočan) opírala svůj hodnotový systém a na minulosti stavěla budoucnost. V průběhu první poloviny 19. století česká beletrie vskutku stavěla z velké části na národních dějinách, byť se obliba jednotlivých historických epoch postupně proměňovala. „Glorifikace minulosti má vždy za následek marginalizaci přítomnosti a neustálé ohlížení se zpět komplikuje pohyb vpřed,“ říká autor na s. 216. Nicméně vidí „i druhou, pozitivní stránku tohoto zaujetí: souběžně s tím, jak se v průběhu půlstoletí postupně zaplňoval prázdný čas minulosti, jak se rozvíjel a doplňoval obraz českých dějin, stávala se minulost pevnějším podložím přítomnosti. Sen o českém národě se proměňoval ve skutečnost, neurčitě představy v konkrétní politický program“ (tamtéž). Méně úspěšná byla historická próza v hledání hrdiny roku 1848, jak je zřejmé z další podkapitoly, *Ztracený hrdina. Rok 1848 v české beletrii*. Hrdinu, jehož měli Maďaři, Poláci, Francouzi či Němci, se v českém prostředí

objevit nepodařilo (ač se o to snažili Josef Svátek, Sofie Podlipská, Jakub Arbes i Karolina Světlá), a tak v období neoabsolutismu vygenerovala česká společnost spíše „národního mučedníka“ a jako jeho protipól „národního zrádce“ (s. 218).

Tento – snad – nedostatek národního písemnictví lze podle V. Vaňka nahlížet „i pozitivně: jako by se již zde utvářel národně charakteristický skeptický postoj, upomínající na známý rozpor – hrdinství je výrazem absolutního směřování, ale lidství je vždy nedokonalé a chybné. V přijatém a deklarovaném hrdinství je tak pokaždé i něco falešného a podbízivého, veřejné hrdinství může v této perspektivě být i veřejnou ostudou“ (s. 227).

V poslední části nazvané *Vynálezci nového světa. Fantazie a fantastika po světové válce*, pracoval autor s fantaskní literaturou, která se objevila po válce, v ovzduší „relativizace základních osobních a společenských hodnot a ideálů“ (s. 228). Postoj literatury mohl být dvojitý: „zobrazovala (často v hyperbole) podoby a příčiny rozkladu „starého“ světa, ale současně se pokoušela formulovat alternativy budoucnosti“ (s. 228). Od literárních fantazií Julia Zeyera, přes „vědecky“ a „technicky“ racionalizované texty Jakuba Arbesa, přes meziválečné autory až k *Továrně na absolutno* Karla Čapka.

Každou kapitolu, ba podkapitolu, shrnuje dílčí závěr. Přesto je škoda, že na konci spisu chybí závěr syntetizující, který by třeba odpověděl na otázku, zda autor, který chtěl zahlédnout „dávno zmizelé ‚obrazy života‘“, je skutečně zahlédl. Nepochybně ano, a dokázal je zprostředkovat svému čtenáři. Ten by možná přivítal i jasné chronologické vymezení práce. To jsou ale jediné výhrady, které k práci mám – možná zbytečné; jde každopádně o formální záležitost.

Klady nesporně převládají:

Ve své habilitační práci Václav Vaněk čtenáři zprostředkoval oblasti minulosti, které literární historii (ani historii) až dosud nezaujaly. Učinil tak s nespornou elegancí a způsobem dostatečně náročným: od svého čtenáře očekává soustředěnou spolupráci. V celém svém spise se dr. Vaněk snažil vyhnout ustáleným kategorizacím, na které je nejen poučený čtenář, ale i historik 19. století zvyklý. Hledal opomíjené významy a vztahy „napříč“ uměle vytvořených a vnějškově motivovaných hierarchií. Svě teze ve všech třech celcích ilustroval exemplárně.

Protože práci posuzuji z pohledu historika, nikoli historika literárního či teoretika literatury (na to si skutečně netroufám), oceňuji především fakt, že dr. Vaněk ukazuje možnost jiných úhlů pohledu na 19. století, na nespočet možností práce s krásnou literaturou jako pramenem (jen namátkou: podkapitola *Mrzáci. Humanizace a reifikace* jsou dalším pohledem na aktuálně zkoumané „Patientgeschichte“, výtěžek historiky by si nesporně zasloužily i drastické literární obrazy z italské fronty). Oceňuji rovněž racionálně zdůvodněný kritický pohled na národní mýty. A v neposlední řadě V. Vaněk připomněl mnohé zapomenuté literáty, s jejichž díly obvykle historik (i ten, kterého literární prameny zajímají) nepracuje.

Neváhám proto tuto metodicky a faktograficky objektivní práci doporučit jako podklad k habilitačnímu řízení.

V Hradci Králové, 19. září 2021

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

Prof. dr hab. Joanna Goszczyńska

Instytut Slawistyki PAN, Warszawa

Posudek pro habilitační řízení PhDr. Václava Vaňka, CSc. Ústav české literatury a komparatistiky FF UK v Praze

PhDr. Václav Vaněk, CSc. je absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Magisterské studium (obor Český jazyka a literatura – dějepis) ukončil v roce 1989. Titul PhDr. (rigorózní zkouška) získal v roce 1989 a titul CSc. v roce 1995. V letech 1989 – 1993 byl zaměstnán v Ústavu české a světové literatury Akademie věd ČR a od roku 1993 pracuje na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Ústavu české literatury a komparatistiky (jako odborný asistent).

Vědecká činnost doktora Václava Vaňka není příliš impozantní, ale představuje solidní úroveň a lze ji považovat za uspokojivou: je autorem 1 monografie, 21 kapitol v odborných monografiích, 25 článků v časopisech, 6 článků ve sbornících, 10 recenzí a mnoha medailonů v knižních publikacích a hesel ve slovnících. Důležité místo v jeho akademické práci zaujímá ediční, redakční a popularizační činnost. Za zmínku stojí také přednášky v zahraničí (ve Vídni, Římě, Hamburku). Účast na konferencích je skromnější (5).

Habilitační práce předložená k hodnocení (*Obrazy života v české literatuře*) se skládá ze 14 článků rozličné tematiky. Většina z nich, jak píše sám autor, byla publikována (11 textů), ale byla za tímto účelem přepracována. Tři texty jsou zcela nové. Kompozice práce je přehledná a jednoduchá: analyzovaný materiál je rozdělen do tří kapitol podle následujícího klíče: společnost, prostor, čas. Jím předchází mu dvě rozsáhlé studie, které autor pojímá jako úvod k celku a určování směru svého výzkumu.

První z úvodních textů *Duch Havlíčkův a jiné problémy*, textologická studie o pozůstalosti Karla Havlíčka Borovského, přináší podrobný komentář k pramennému materiálu a pečlivě sleduje ediční problémy v průběhu let. Václav Vaněk si klade si za cíl ukázat, že Havlíčkův dosavadní obraz není nezpochybnitelný, že obsahuje mnoho problematických otázek, které ovlivňují

recepti jeho díla, mimo jiné množství variant Havlíčkových textů, pochybnosti kolem autorství, pochopitelně zásahy cenzury. Kromě obdivuhodné pečlivosti (možná až pedantství) autora a bohatství zohledněných faktů je studie také pokusem posoudit příčiny a důsledky konkrétních manipulací s Havlíčkovými texty, byť jen v náznacích. Umístění tohoto typu textu na začátku svazku může vzbuzovat pochybnosti o oprávněnosti takového rozhodnutí, autor jej ospravedlňuje potřebou zdůraznit a podtrhnout roli pramenného výzkumu v literárněhistorické práci.

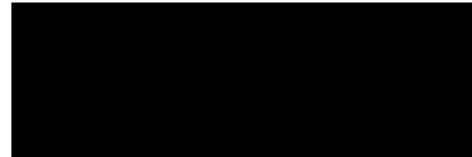
Druhá úvodní studie *Tři romány* poskytuje širší nahlédnutí na českou literaturu 19. století z hlediska transformací tzv. venkovského románu. Jedná se o jeden z nejdůležitějších textů svazku (dosud nebyl zveřejněný), a to především vzhledem k tomu, že autor na příkladu tří děl z různých období prezentuje problém proměn ve formování české společnosti a české kultury. Pokouší se také o zajímavé metodologické úvahy týkající se možnosti pohledu na procesy, které probíhají v daných kulturních obdobích. Tato studie navíc navrhuje klíč, podle kterého je uspořádán materiál celého svazku: romány v ní analyzované jsou zařazeny do zmíněných tematických kruhů: společnost, prostor, čas. Navrhované rozdělení je v souladu se současnými trendy výzkumu. V první podkapitole studie *Tři romány* s názvem *Společnost*, pojednávající o románu *Nedokončený obraz* Antala Staška, se sice dostává do popředí „klasická“ interpretace postavy hlavního hrdiny a nadřazenou kategorií se tak stává hrdina, ale vzhledem k tomu, že je považován za prototyp představitele nového světa, diagnóza „společnosti“ - i když zůstává poněkud v pozadí - plní důležitou roli. Druhá podkapitola, *Prostor* již obsahuje sondy úplně adekvátní názvu. Přináší zajímavou interpretaci Klostermannova románu *Ze světa lesních samot*, včetně s dešifrováním sémantiky prezentovaných obrazů přírody. Interpretace by mohla být obohacena aplikací adekvátních metodologií (např. afektivní teorie při indikaci smyslových vjemů). Poslední fragment, druhé z úvodních studií představuje pozoruhodný pohled na problematiku času. Je věnovaný především románu J. S. Baara *Skřivánek*, ale také obsahuje neobvyklá a podnětná pozorování proměn vnímání času v různých sociálních vrstvách. Škoda, že autor se vyhýbá problematizování celkové realizace času a hlavně se zaměřuje na shrnutí zápletky. Tento postup se tímto pak jeví dominantním rysem jeho analýz.

Tématika a problematika zbývajících 12 článků, rozdělených do tří kapitol, je, jak jsem se již zmínila, pestrá. První, nejrozsáhlejší část, sestávající se ze 6 textů, s názvem *Společnost*, obsahuje reflexe snů v prózách Karla Sabiny, Františka Jaromíra Rubeše i Bedřicha Mosera, poté se soustřeďuje na prezentace zábavných periodik z přelomu čtyřicátých a padesátých let 19. století, následuje studie věnovaná diskusi o konceptu národní existence Jana Nerudy zahrnuté v jeho *Obrazech života*, komentáře k obrazům společnosti v dopisových antologiích, interpretace Nerudových povídek a epiky Jaroslava Vrchlického. Druhá část (*Prostor*) přináší opět tři různorodé texty, ve kterých se autor pokouší nastínit a vysvětlit proč dobová literární kritika odmítla román *Libuše v Americe* od Josefa Jiřího Kolára, typologii přírodní lyriky konce 19. století a v poslední studii prezentuje a třídí méně známou, periferní literaturu věnovanou první světové válce. Třetí část (*Čas*) přináší přehled historické obrozenské beletrie podle epoch, které v ní byly tematizovány, zmapování prózy s námětem roku 1848 a panorama fantastické literatury po první světové válce.

Dominantou textů předložených k hodnocení je jejich faktografický charakter, což není jejich nevýhoda. Z tohoto pohledu jsou bezesporu hodnotné, přinášejí cenné informace obohacující panorama české literatury o její méně prozkoumané, často okrajové oblasti. To platí i pro velmi podrobné přehledové články, kterým nelze upřít jejich kognitivní hodnotu. Je však třeba litovat, že autor ve větší míře nepoužívá metodologické nástroje, které jsou adekvátní studovanému materiálu, nevyužívá ve větším rozsahu relevantní důležitou předmětnou literaturu, ani neodkazuje častěji na širší souvislosti, což by do značné míry mohlo obohatit jeho práci. Příkladem je nedostatek odkazů na světovou sekundární literaturu (např. na díla Rogera Cailloise, Modrisa Eksteinsa, Jana Patocki, Marii Janion) v jinak hodnotném textu *Srdce za Sočou*, kterému sice dominuje popisnost, ale který také přináší širší kontextualizaci literatury reflektující světovou válku. Jiným příkladem nevyužití interpretačních možností, které nabízí předmětná literatura pracující s kategorií tělesnost a šílenství, je analýza povídek Jana Nerudy. Při analýze Sabinových děl srovnávací přístup, který si dokonce Václav Vaněk sám připravuje, by obohatil argumentaci a umožnil naznačit síť spojení se světovou literaturou (stručný odkaz na Goetha při zmínce o postavě Mefista je uveden v poznámce pod čarou).

Resumé: Těchto několik kritických poznámek nemá vliv na celkové pozitivní hodnocení práce. Habilitační práce doktora Václava Vaňka přináší správné, kognitivně hodnotné zpracování bohatého pramenného materiálu, obohacuje pohled na českou literaturu. Je třeba ocenit podrobnou znalost materiálu, rozšiřování kanonického horizontu o periferní nebo marginalizované texty, pokusy o typologizaci a také pokusy diagnostikovat proměny české národní společnosti skrze různorodé literární projevy.

Práci lze doporučit k habilitačnímu řízení.

Posudek oponenta na habilitační spis PhDr. Václava Vaňka, CSc., *Obrazy života v české literatuře pro potřeby habilitačního řízení konaného na Filozofické fakultě Jihočeské Univerzity*

Předložený spis je souborem studií, které dokladují jeden ze směrů, jimž se autor profiluje minimálně v posledních dvou dekadách své odborné praxe a který je možné označit jako zájem o jisté marginální či marginalizované oblasti a fenomény české literatury. Takto obecně nastavený autorský zájem je pochopitelně pro účely spisu strukturován do několika oddílů a jednotlivé oddíly pak tvoří tematicky a metodologicky více provázané části. Ve svém posudku se chci soustředit především na metodologické předpoklady a axiomy předkládaných studií a jejich větších celků.

Předtím, než přikročím k tomuto soustředění, chci zdůraznit, že studie jsou materiálově dobře založené, je vidět, že jejich autor se orientuje v primární i sekundární literatuře k jednotlivým tématům, jimiž se zabývá, a též dobře dokladuje své vlastní přístupy a postupy. Na druhou stranu je však nutné uvést, že konzultovaná sekundární literatura je do určité míry zúžena, a to díky jistému specifickému dvojaxiomu autorova přístupu, v němž je propojena tematická marginalita (a tím i do jisté míry exkluzivita) s metodologickou neortodoxností či přímo programovým vydělováním se vůči stávajícím metodologickým rámcům a jejich ignorování; jak ostatně sám uvádí v úvodu ke svému spisu: „Usiluji o výkladové a interpretační soustředění k textům samotným, o nalézání opomíjených významů a vztahů napříč hierarchiemi, které považují často za uměle vytvořené a vnějškově motivované. Z obdobných příčin (a z obav před redukcí „dějin literatury“ na pouhé „dějiny idejí“) přistupuji střídavě a z funkční perspektivy také k prvotní kritické recepci sledovaných textů. Více než idiografické popisnosti se obávám neurčitosti nomotetického zobecňování“ (s. 5). V průběhu spisu je zřejmé, že autor toto vyhlášení prakticky dodržuje, a to jak na úrovni obecné, která by byla schopna metodologicky ukotvit celý soubor, tak i na úrovni jednotlivých studií. Je ovšem zřejmé, že obecný metodologický ne-rozměr celého spisu plyne z jeho samotné podstaty souboru tematicky rozptýlených studií, jejichž materiál si do velké míry říká o singulární uchopení. Navíc, abych byl přesný, podstatná část spisu vychází z jisté tendence, která má na konkrétní autorovo

uchopení studovaného materiálu zásadní vliv a kterou je možno nahlédnout přece jen jako jakýsi metodologický záměr – touto tendencí je kulturně-historizující pohled na zkoumané jevy

Jestliže autor ve chvíli, kdy se vymezuje proti synopticko-pulzačnímu modelu, explicitně uvádí, že se ve svém bádání vzdává literárně-kontextového přístupu na úkor přístupu kulturně-historického, říká, jinými slovy, že jeho zájmem je používat literární díla jako platformu pro explikaci kulturně, sociálně a politicky-historických pohybů. Tento do jisté míry až (hyper)pozitivistický přístup, který má samozřejmě výrazný kulturně-historický potenciál, ovšem zároveň oslabuje svůj vlastní potenciál literárně-historický, literárně-komparativní či literárně-teoretický.

Je založen na zevrubné tematicko-motivické analýze daných textů a jejich historického okolí, k ostatním kontextům literárních děl pak pochopitelně přihlíží jen minimálně. Taková praxe tak bohužel někdy nutí autora, aby pro tyto kontexty používal zjednodušující a schematická tvrzení, která jsou na úrovni obecných či popularizačních příruček či učebnicových syntéz (obecné výpovědi týkající se literárního romantismu či realismu, problematika mimetičnosti a historičnosti literatury, problém autobiografického zobrazení atd.). Dalším důsledkem odhlédnutí především od teoretických kontextů je jistá parciální neúplnost na úrovni konkrétních studií. Tím se kruhem vracíme k celkové tendenci k a-metodologičnosti autorova přístupu.

V tomto smyslu je pro mne například jen těžko pochopitelné převažující nepřihlédnutí k diskurzním (jazykovým, stylovým) charakteristikám analyzovaných děl a způsobům jejich analytického uchopení (ovšem výjimky z tohoto výroku se v souboru vyskytují a já je kvituji). Netvrdím samozřejmě, že literárně-vědná analýza bez tohoto rozměru je zcela nemožná, ovšem zdá se, že tady a teď, a to především s ohledem na celou tradici českého strukturalistického myšlení, se autor ochuzuje o další z nástrojů, který by mu umožnil lépe cizelovat jeho vlastní

příspěvky literární vědě. Čtenáře pak absence tohoto přístupu ochuzuje o zásadní kontextové uchopení sdělovaného.

Obecně vzato, autorovu převažující neochotu k použití existujících metodologických konceptů a jejich začlenění do vlastních analýz, i třeba za cenu jejich razantního přizpůsobení zkoumanému materiálu, považuji za velký a zásadní nedostatek celého souboru: například tam, kde se autor soustřeďuje na literární postavy či kategorii prostoru, problematiku autobiografického či mimetizujícího vyprávění, nebo tam, kde používá sousloví „fikční svět“ intuitivně a nerigidně. Celý soubor pak je sbírkou často zajímavých a novátorských sond a pohledů, ale i kvůli výše uvedenému metodologickému handicapu postrádá možný syntetizující potenciál a texty samé komunikují s kontexty jen částečně, epizodicky (v čemž ostatně následují sama témata, jimiž se zabývají).

Ovšem na druhou stranu chápu, že to, co je pro posuzovatele jakousi ideální vizí, nemusí korespondovat s konečným záměrem autora. A uvědomuji si, že to, co může pro teoretika být dobrodružstvím příliš anekdotickým a epizodickým, může jinak nastavenému čtenáři umožnit vhodně si doplnit vlastní obraz literárního období, kterého se texty týkají. Navíc soubor formálně splňuje kritéria pro habilitační řízení platná na FF JU. Proto i přes výše uvedené a z mého pohledu zásadní omezení, kterým se spis vystavuje, doporučuji, aby práce byla uznána jako podklad pro úspěšné habilitační řízení na FF JU.

V Brně, 31. 7. 2021

prof. PhDr. Bohumil FOŘT, Ph.D.

Ústav jazykovědy a baltistiky, FF MU

Ústav pro českou literaturu, AV ČR

3/3